

רשמות

מאסף לדברי זכרונות,
לאתנוגרפיה
ולפולקלור בישראל.

כרך א.

עורך עזריי א. דרומנוב
בהשתתפות י. ח. רבניצקי וח. נ. ביאליק.

מהדורה שניה.

מספרי 'מוריה'

הוצאת 'דביר'
תל-אביב, אי. תרפ"ה.

זכר לנשקחות.

ימא א. נ. רבינובוביץ

א.

רִיב־מִשְׁפָּחוֹת.

העירייה לאדי, שבה נולדתי ובליתי כל ימי נעורי, עומדת על הספר בין סלך מהילוב ובין סלך סמולנסק. היא עצמה שייכת, כמובן, אל תחום-המושב, אך מעבר לנשר קדמה, שעל נהר „סיריאה“, מתחילה „ארץ העמים“, „הוץ לתחום“. לפני חמשים שנה היתה עיריית עלובה מאד. סלבר שלא היה כחוכה כל עץ וצל שיח נרק בקצות העירייה היו גנים אחרים של ירקות, עוד היתה שמועה ברפש כמעט חסיד, מלבר ביטות הקיץ החמים וביטות החורף הקרים. היא יושבת בעמק והארמה רכה, והבויץ היה מגיע מכיש עד הברכים. ולא פעם קרה, כי לנו, חילדים, אבדו מנסיו כחוך הבויץ. ביחוד היתה בצה גדולה ברחוב הנקרא „מרגי“ (Burga), שלא נתיבשה לעולם. והיתה מעוף-חמיד לצפרדעים ולכל מיני רטשים. ועלובה היתה עיריית גם כבנינה. לא היו בה בלתי אם כתייעץ, רבים מהם ישניס-שנים, ואחרים שפנותיהם נרקבו (משם היו לוקחים אנכי, רקביעץ, לזרות על המילה) ובטנם כמו צבתה והובלטה החוצה. הגנות היו משופעים מאד, עשויים חכן או קרשים דקים, שחורים משחור ולפעמים מכוסים בהלודה ירוקה. זה כזה לא היתה, ברוך-השם, שרפה בעיר, והבהים זכו לאריכות ימים ונהישנו וערקבו על מקומם באין סכלים דבר.

פרנסת העירייה היתה על האכרים של הכפרים הסמוכים. מאנשי העירייה יש שהיו נוסעים אל הכפרים וקונים מהם את יכול ארסתם ויש שהתפרנסו מהאכרים הבאים אל העירייה. היו בעירייה סיטונים אחרים, שהאכרים היו מביאים להם את תבואותיהם, והם היו האמידים, והשאר היו מסתפקים בכניות מנות: אגודת שער חור, כמחץ ופארוית יכשים. עורות עגלים וכבשים וכדומה סחורות פשוטות.

מלבר זאת היו רוב אנשי העיר חנונים. מכביב לכנסיה הרוסית שעומדת באמצע השוק היו חנויות של הכנסיה ובהצד השני היו חנויות של „פיי“ לזוביירסקי שהעירייה בנויה על אדמתו, ומעבר הרחוב הרוסית שורה של חנויות „לישפחה“ סתרני, חולחן חנויות בודדות פה ושם, חנויות דלות וריקות.

היו הרבה בעל־מלאכה, אבל בהם לא נמצא אף אחד שידע את מלאכתו כראוי. ואמנם למלאכה יפה כמעט שלא היה דורש. הכל הסתפקו רק יציאה „ידי חובת דירה, „ידי חובת אכילה, „ידי חובת מלבוש. אבל לא עלה לחילה על הלב לרקדק בדברים כאלה.

הידור העיירה היה בית־הכנסת הגדול שנקרא „שצינלי. שם היתה בימה מצוידה אריות וגמרים ושאר מיני חיות. ולצד מערב עמדו לאורך כל הקיר ארונות גבוהים עד התקרה מלאים ספרים מכל המינים. וכוונתי, שהיה שם ספר אחד שנרפס בלאדי, אבל איני זוכר עוד את שמו. עליו היו מראים גם אז כמו על יקרה־מציאות. עוד שני בתים גדולים היו בעיירה: האחד לאבי משפחת שְׁבִלִיב והשני לאבי משפחת פינברג.

משפחת שְׁבִלִיב נחשבה למיהוטה בעיירתנו ובסביבתה. משלשת האחים בני יחיאל שְׁבִלִיב (אחד מהם, מנחם־מנדיל, היה אבי אם אמי ע״ה) נתגדלו בעשרו צבי שְׁבִלִיב, שנקרא בשם הירשל לְשִׁים ועל־שם אשתו. אמרו עליו, כי היו לו כארבעים או כחמישים אלף רובל. הוא היה חוכר מ־הפריץ את בית־היין שבעיר „פרופינציה) ואת מס־הבשר ומס־הקרקע ואת הנחתה שעל הגנה, ומלבד זאת היתה לו גם מהנה למעשה נריסין בחצר. ביתו היה כבית „שררה, גדול ומתודר, שתנשא בשוק נוכח כנסית הנוצרים.

משפחת שְׁבִלִיב היתה רבה אוכלוסין וקשורה בקשרים משפחתיים עם שאר המשפחות שבעיר. זאת היתה משפחת אריסטוקרטיה. בני שְׁבִלִיב היו כלם מנהלים, מסולסלים ויודע־ימרה. בשבת היו רבים מבניה־העיירה באים למעודה השלישית לבית צבי שְׁבִלִיב על מנת לשמוע את בניו ונכדיו שרים יחדו נגוני ההונים. עלי עשה רושם כיתור בנו הכבד ואב, יפה היתה הליכתו, הליכה אמיתית ובאלו אין רגליו נוגעות בארץ. כך היה מתהלך לו בבית־המדרש בעת התפלה הגה והנה ומתפלל. חזות גדולה היתה הרושה לצבור שר' ואב יעבור לפני התיבה וישמיץ את הגם הנעים שלו.

בימים שהכרתי את משפחת שְׁבִלִיב, כלומר: לפני חמשים שנה עמדה כבר במדרגת היירדה. תחתה התהילה עולה משפחת פינברג. ראש משפחה זו, מיכל יודקס, היה יהודי הרוץ, תקוף והולך בגדולות. הוא לא חס על הכסף ובלכר שישתדך עם גדולי היהם. את בתו היחידה השיא להרב ר' שלמה מרדכי משקלוב ולחגיגת החתונה בא גם ר' ליב, בנו של הארמויר ר' מנדיל מלובאוויץ-כבוד, שלא רבים זכו לו.

ומיכל יודקס זה הוציא סוף־סוף את החכירה מידי צבי שְׁבִלִיב ויהי הוא לפטרון־העיר. זאת היתה מכה נמרצה למשפחת שְׁבִלִיב: פתאום נישל מקור חיית, הוסר כל כבודה והדרה. ומתלונק נוראה התלכחה בין שתי המשפחות הללו.

כמו שאמרתי לעיל, מתחיל מעבר לגשר מורחה סלך סמולנסק ושם עמד בית־היין, שבעליו לא היו כפומים לחוכר בית־היין שכלארי ויהי בידו לחתרתה עם

מיכל סינברג ולמכור יין כוול. ולפיכך, כל בעליבית משפחת שבליב היו מעבירים משם יין ומביאים אותו להעיירה. הרבר היה נודע, כמובן, לפינברג ויעמיד שוכרים לחפוס את מעבירי היין ולההדים את סהורחם, ולפעמים היה סקרר המשטרה המקומית (ה, סטאנאוצ'י), שעמד לצד התקף, כושיב את מעבירי הסכם בכיתהאסורים לימים אחרים, וכיסים ההם היה עוד הפוליציה גם השופטת המקיימת את ססקרהרין).

וכן היה עושה פינברג גם ל"שהוטרדיין", כלומר: לבשר. שנשחט סמוך לעיירה בלי השלום ככם. השוטרים היו עוצרים שעות אחרות את הבשר בידם, ומכילא היה הבשר נטרף בדין כשר שנהעלם מן העין.

על הדברים האלה נתעוררה התברמנות עזה מצד בני משפחת שבליב ובעלי-ביתה כלפי משפחת פינברג, אש המהלוקת היתה ללהבה

אמנם אפס הכה הגטמי למשפחה היורדת, איראשר היה לקוח עורה מצדו של ה"סריץ" או של המשטרה, אבל לעומת זאת היה בידה לרדוף את אויביה רדיפות מוסריות, שלפעמים קשות הן הרבה יותר מרדיפות גשמיות.

על ביחו של פינברג נכצא ככל יום רשום או גם הקוק, "מציה" - ראשי-תיבות: "מיכל" צורר "היהודים". על רעשני פורים (גראנערס' או קאלאקאקסעס' בלעז) נרשם מצד אחד "הציה" - יהמן צורר "היהודים ומהצד השני "מציה" - "מיכל צורר "היהודים". ככל סנות שהיה מיכל פינברג פונה ראה לפניו מציה, מציה, סציה... ופעם אחת עבר לפני התיבה כבית-המדרש שבמורד העיירה, המיוחד למתנגדים, הזן עוד עובראורח. כמובן, באו רבים מכל בית-הכנסת לשמוע לתפלת הזון וגם כמשפחת פינברג באו שמה. בית-הכנסת היה מלא מפה לפה. וחנה אחרי קריאת המספיר קמה איזו חסיסה כבית-הכנסת. פה ושם התלחשו אנודת-אנודות. על יד הדלת עמדו "בני ציפא", הסת הנבונים בעלי-האגרוף ולא נתנו לשום איש לצאת. עד סהרה נודע לבני משפחת פינברג, כי מתעתדים להכריז חרם על ראש משפחתם ויבקשו לצאה ולמצוא חרופה לחשוך את אויביהם מהטעשה תוה, אבל מצאו את הדלת סגורה לפנייהם. וכתוך כך עלה שמואל-ליניסן ה"מרק" (על אדותו ע"י להלף והכרזו "חרם של האדמו"ר הזקן") על מי שלוקח בחכירה את מסי

(*) על השאלה ששאלנו את המחבר הנכבד, מה סיבו של "החרם של האדמו"ר הזקן"? השיב לנו בסכתב בדברים האלה: "איני יודע. אני סמרתו סה שנשמר בפורניו בספרו של זורב לא מצאתי כלום, ואולם דברתי על זה עם רמ"י קוק ביפו והוא אמר לי, שבליטא היה הרב של הרבנים והגשר, אפוא, שברייסין הכריז הרב חרם או מעין זה". ועוד ספר לי הרב קוק: "שמעתי שהיה מעשה כווללנת והעשיר חתקין יתורה אמאטוב בקש לתכור את הפרופיציה בלי רשות הקהל, וכבר נתן דמי קדימה. טובי הקהל התסדרו נגד מעשה שכזה, אך הוא התעקש ואמר, שאינו נשבע למי שהוא. בו ביום שהיה אמאטוב עומד לתתם על ישר ההכירה, רובין המגיד דבטא אמפה וקרא גם לאמאטוב שם דברו עמו הרבה על המעשה שהוא אומר לעשות. אך הוא האטים אונז ובגורל חקיקתו אסר, שבכעניו ססחר אין אדון לו. המגיד דעתר עליו דברים, והוא חביס מרו פעם נשעם אל השערה, כי הגיע הזמן ללכת אל בית-העקידות לתתם על שטרי חכמירה. סוף סוף קם אמאטוב מסקוב ובקש ללכת, אלא שפצא את הדלת סגורה, והמגיד

הקלל מבלי נפילת רשות מהקהל. אמנם המהרים לא הוזיז את שם פינברג ממורש, אבל הכל ידעו כי אליו מכוונים וכי אותו החרימו, וכל העם ענו אמן בקול רם כמנצחים. וכוה בלבד לא אמרו די בעלי ברית שבליב, אלא שהמציאו כל־ידין מיוחד לחלום בו בשנוא נפשם: כמעט בכל בהירהכנסת מלכה, כמובן, ה"שטיבל", שבו התמלל פינברג בעצמו, היו מדליקים אתרי התפלה בכל יום נרות שהורים וקוראים בצבור בתהלים מזמור קיט ומתכונים, שכל הקללות האיומות שנאמרו במזמור זה יחולו על ראש פינברג.

והדבר הנורא הזה נודע לפינברג, כי היו לו מרגלים, שמסרו לו מכל מה שנעשה בסחנה האויב, ולפי הנראה עשה עליו רושם גדול וסהרה בא קצו: חלה וסת.

ואולם משפחת שבליב לא נרמאה על־ידי זה. ביתה הגדול הלך הלך וחרב וכתהשיריה נרמאה שם. חזקן צבי ישב בו עם אשתו העצרת וכלתו האלמנה ובניה המרובים ורוח של עצבות מרמאה שרתה על הכל. מהגתהגריסין שכחצר נשתתקה גם היא, הנללל הגדול עמד ורק באכזבים עוד נמצאה לרוב הקליטה של הגריסין ובה היינו משחקים בימי ילדותנו, שהם וטובלים בה, כמו במקרה.

חזקן צבי שבליב, אתרי שכניו סתו ונתמורה, נתפסים לבני פינברג, שם הם היו עשירים, ובכל ערב שבת היה אפשר לראות אותו נושא בקנקן יין־שרף מבית־היין של פינברג בתור סחנה או נדבה לכבוד השבת.

ב.

מחלקת לשם שמים.

אנחנו התפללנו בבית־המדרש שבמעלה העיר, שנקרא בשם "חיינוואר", נוסח אשכנז. בית־המדרש היה עתיק, כמעט הורבה, ומעורו לא שמע, כנונא" או, כתר. מתאום בא ההפך בלב רבים מהמתפללים, וביחוד בלב אבי חזקן ורודי, להתחיל את נוסח אשכנז בנוסח הכיד.

איזו מגרעות מצאו בנוסח אשכנז ואיזו יתרונות בנוסח הכיד? אני כמות, כי גם איש מהם לא ידע, כמה נבדל לרעה הנוסח המקובל מגי או ואשר בו השתמשו אבותיהם ואבות־אבותיהם. אספן למה מאסו בו? איני יודע. מהאם, בלי כל איזו סבה שהיא, הסכימו להתחיל להתפלל נוסח הכיד ואחר מהם ידע לטני התעבה ויקרא, לתמהון המתנגדים: — הורו!

אמר לו: "המפתח הוא אצלי, ואנכי לא אתנתי לך עד לאחר שהנמר הישיבה בבית הפקידות. אני בטוח שלא תצא לחלום עכ"ל, ואצאשוב אחר את המנעד והחבורה כפלה, ואולם אצאשוב לא שם עברתי להפטר, ולהפוך, לבו רחש אליו כבוד והבה קוד יותר מאשר קודם לזה, כי הצילנו מחא"ל."

עד כמה יש בן האמת ופן האנרה בפעור זה אולי יוכל איש מבני־העולם לברר, הם עדיין בת.

בבית-המדרש קמה מחומה, הללו דופקים על גבי העמודים שלפניהם וחללו מתפללים, וההון איננו שם לב וקורא הלאה - בנוסח חב"ד.
ראו המתנגדים, שאין ה"ריבולוציונרים" משתתקים, יצאו לחדר שני ותתחילו, מזמור שיר הנזכר.

גולם בפעם השניה הקדים אחד מהמתנגדים ויירד לפני התיבה וקרא, מזמור שיר הנזכר. או יצאו החסידים אל החדר השני ותחילו מ.הודו. בחדר היתה המלחמה קשה בשכת, ולפעמים אך הספיק החזן המתנגד לסמוע לאחור שלש הפסיעות שאחרי שמונה-עשרה, והנה קפץ אחד מהחסידים ועמד לפני התיבה והתחיל שמונה-עשרה בקול רם, והמתנגדים העלונים נאנסו לצאת לחדר השני. לשמרה לא היה מקום. כל אחד מהצדדים עמד על דעתו ככל הענין. אפשר היה רק להסדר. וכך היו עושים מתחילה: הסיעה שקדמה חספה את ה"עמוד", היא היתה המושלת, והסיעה האחרת נאנסה לצאת אל החדר השני הקטן שעל יד עזרת-הגשים.

אבל החסידים לא אבו לעזוב את המערכה. לא יפה היה בעיניהם לצאת אל החדר השני ולעזוב את המתנגדים למשול באולם הגדול. ומה עשו? אם אירע שחזן מתנגד כבש את המוזיקה וקרא, מזמור שיר הנזכר, עמד חזן שני משלחם, בעל קול חזק, בסנה והתחיל קורא בקול, הודו. וכל החסידים מתכנסים אל הסנה ההיא וקוראים גם הם בקול רם, הודו. וביחוד הצטינו בדבר אנחנו, ת"שקצים הקטנים, וכן היתה עוברת כל תפילה עם ה"קדושות". אלה טפה קוראים, נקדיש ואלה טפה קוראים, נקדישך, והקדוש-ברוך-הוא יושב על כסא כבודו ונהנה כביכול, הגאון מרובה ואומר: "אשרי המלך שמקלמין אותו בביתו כך!".

וחלילה לי לומר, שהאנשים כמו מצד זה כך גם מהצד השני היו ריקים ופחיתים, שענין התפילה היה לשחוק בעיניהם. הם ושלום! התפילה היתה, בלי ספק, אחד מצרכיהם הרוחניים היותר חשובים. גם אחד לא היה בתוכם אשר יתיר על מנחה אחת, או אפילו על מזמור אחד, אלא שהם לא תרנישו שמחללים כזה את קדושת התפילה. רבה היתה הפראות...

רק איש אחד נמצא בבית-המדרש שלא יכול לסבול את הדבר הזה. לא מפני שהרניש יותר מאחרים בעלבון התפילה, אלא מפני שערבוביה זו גרם עלבון לו לעצמו. כל זמן שנשטח אשכנו היה בתקפו היה תוא - ולמן ליובקים - עזבר לעתים קרובות לפני התיבה ומרבה בטלמולים כשעיר בך-שנתו, ועבשיו קשה היה לו לעמוד בקשרי המלחמה, להחטוף את העמודי. ולפיכך עזב את בית-המדרש הזה והלך לו אל בית-המדרש של האשכנזים אשר במורד. הוא ישב כמעט בקצה העיר מערבה והיה אנוס לעבור את כל תרוב הארץ עד שהגיע אל בית-המדרש שבמורד. שם ראיתי אותו, את הגולה הזה, בלכתו בשבת לבית-המדרש הזה, בלבי הרך התעורר רגש של חמלה והשתתפות בצער של חזן חזק, שלא מנחה בבית שבו חתפלל תוא ואביתו של יחזקאל.

ואם החסידים הראו במלחמה את עוזתם וקנאתם, הראו המתנגדים את קשיחות־ערפם ובשום אופן לא עזבו את המערכה, עד שסוף־סוף החליטו החסידים לבנות בית־מדרש מיוחד לעצמם. למרות העניות הגדולה ששררה ביניהם, חקצו בית־תפלה חדש ופה לפי הערך על המקום, שעליו עמד ביתו של האדמו"ר בעל ה"תניא". בימים ההם היה המקום הרוא שייך לר' בנימין־חיים השתדלן, שעל אדוהו אספר תיכף.

ג.

פוסקים שונים.

בנימין־חיים השתדלן (שם משפחתו פראדקיף) היה מנוי מטעם הממשלה למאסף את המסים. הוא היה יהודי חסיד, מתפלל כשהוא חגור חגורה ו"מבמבם" הרכה, בעל־בשר, אוהב את השתיה מבלי שנוא גם את האכילה. הוא היה איש לא רע מסבנו, ביתוד היה חס על בני־תורה, ובימי נורת הגלכדים לא סמא את עצמו בלכידת חסידות־עודות כדי למסרם לצבא (הממונה על נבית המסים הוא שהיה ערב גם בעד כסירת נפשות לצבא). אבל יחד עם זה הרכה דמעות נשפכו על ידו והרכה צרות סבלו ממנו כל אלה שנצטרכו אליו. אנשים שהיו צריכים לספורם היו אנוסים להמתין לפעמים חדשים שלמים ולהוציא את פרוטתם האהרונה עד שהשיגו מידו ספורם. הוא היה מקבל את הכסף ומוציאו לצרכי ביתו. שהיו מרובים לפי הערך, ואחר־כך לא היה לו במה להוציא את הספורם, והאיש הרורש את הספורם היה זקוק לחזור ולתת עוד כסף ועוד כסף. וסוף־סוף ניהן לו ספורם על שם אחר, מפני — שעל שמו כבר ניהן ספורם לאיש אחר. בכלל לא היה בנימין־חיים מדייק בשכרה. לא השם הוא העיקר אלא — הספורם. ומי שהיה לו צורך בספורם ושלם מחירו כהונן היה מקבל אותו מאת בנימין־חיים. על שם זה או על שם אחר — למאי נסא מינה? בהורק, עיר המחז, היה לו חבר ולמן הסופר, שישב והלק את השוחר לפקידים והמציא את הספורמים לבנימין־חיים. ובמכתביהם שכתבו איש לאחיו בעניני ספורמים ערכנו גם דברי תורה ומאמרים מס' הזהר.

בימי כבר כטלו נורחיו של ניקולי הראשון ועבודת־הצבא הוקלה וריבה ונתקצר זמנה מעשרים והמש שנה — לעשר שנים. ובכל זאת עוד גדול היה פחדה של עבודת־הצבא. ואל מי היה אפשר לפנות לעזרה? — לר' בנימין־חיים השתדלן. והוא היה מקבל דורונות בשביל עצמו. ובשביל הפקידים, מקבל וחוזר ומקבל, ועל־פי הרוב לא עשה ולא העיל כלום. ורק כשבאו מים עד נפש, וביתוד אם סגנה היתה צפויה לבן־תורה, היה נהגן לו ספורם כדי שיוכל לברוח. ואמרו עליו, שפפני שהגן על בני־תורה, וכה שכל בניו יהיו בני־תורה, ואחור פחם היה רב בישראל.

הוא נמסר סוף־סוף לדון, ואחרי מותו יצא משפטו לגלות למיכרית...

המספרים החשובים ביותר, שאני זוכר מימי ילדותי, היא בלי ספק, אבי (די, באבע צירליי), ועל שמה נקרא גם זקני - ניסן צירליס ואני - הירשע צירליס. זאת היתה נשמת גבר תקיף שנתלנלה בנוף אשה. היא היתה לבושה מנפים, על ראשה צנפה כדור מפותה משי גדולה; מעילה (קאטינקע) לבושה רק על יד אחת והיד השנית של המעיל פתחה לשהיה. בידה האחת טקל עב וכשניה - קופסת-טבק. והיא, המכה, תמיד הולכת, תמיד טרודה.

ואמנם רבות היו טרדותיה. מלבד שהיא היתה המפרנסת, ומלבד שהיתה המילדת (רק לעת זקנתה התירה לעצמה לקבל שכר מיולדות אמידות, לפי ראות עיני הצמחונת) עוד היתה פרנסת היולדות העניות, חימומים והיתומות וסחם עניים וקשיחים מושלת עליה.

- נו, נו, - היתה מורחב בכואה לאשה היושבת על המשכב, - מהרי, כתי, מהרי, אין פנאי, לא צריך להתפנק יותר מראי... אשה ודויה דוחקת קצת את עצמה אחת, שתיים - ויולדת. רק לא ההפנקות, רק לא רשלנות!
וכשבאה לאשה אמידה לקבל גרבה, גם כן היו דבריה מקטעים ותאכזרי מתוך זרז:

- אין פנאי, עמרתי. תני צוקר, מה, תרנוולת, קצת כסף מזומן... שם מהכות יולדות עניות. כדאי חסצאי גם כמות ישנה נקיה. אין חתולים. רק מהרי, עמרתי, אין פנאי...

ובשהיה צריך לחבשים כלה עניה-להושה, אז גדלה הריצותה שבעתים. מלבד שטלות לכלה חלית ובגדים לחתן - היתה גם מבטיחה, שהזוג יהיה סמוך וסוף מה על שולחנה. איראסשר להמיל את פרנסת הבית על הצעיר הנושא אשה במרם שיבסס קצת את מעמדו.

מעת שהחברתי אותה לא ראיתי שהוק על שפתותיה. תמיד היתה טרודה, חסיד בוספה במנפיה את הבוץ העמוק, מקלה בידה הימנית וקופסת-הטבק בידה השמאלית. ומרוב מרדה לא היתה פותחת את הקופסה להריח בה בלתי אם לעתים רחוקות.

מסניה היו ידאים גם הגברים, שאליהם היתה פונה כשנצטרכה לזרבה הגונה. אחרי-כן, כשכא האדמוי-י ולמן של בעל הצמה צדקי לשכון בלאדי, הכיר גם הוא לשוב את הסבתה והיא היתה האשה היחידה שהיתה נכנסת אל חדרו לבקש ממנו גרבה והמלה בעד החולים.

היא היתה רחוקה מכל בחלוקת, מכל הקפדות ומריבות שטלאו את חלל עיירתנו העלוכה. לנגד עיניה היו תמיד מרחפים החלכאים, החולאים וכל המסכנים הרבים, שצריך היה להקל את צערם.

לקרוא בשרור לא ידעה. לכיתיהכנסת לא היתה הולכת אלא בשכנות.

וטועדים, ונס זה לזמן קצר, שם היתה אומרת קדושה וברכו מפי איזו אשה למדנית
הרי לה, היא עבדה את ה' במעשים טובים, לא בדברי-שפתים.

* *

מפוט מענין היה ואב הבהן (וועלעקע רער מארשאליקי), בשעה שהכרתי
אותו כבר היה איש זקן ובה הקימה, בכל ההנהגה היה מכבד את רעת המסובים
באחיות עינים ובדברי התול ושחוק.

ובכל יום שני והמישי היה ואב זה הולך מבית לבית ושק על שכמו לקבל
בשביל העניים, להם אביונים, לא היה פוסה אפילו על בית אחד, אלא שבית
זה לקח ובית אחר נתן, ובערבי שבתות וימים מביים היה נישא סלכר את השק
שעל שכמו, שבו היה שם את החלות, גם סל עם ביצים ושאר מיני דברים,
הנחוצים לכבוד שבת ויומ-טוב.

כך היה נוהג כל ימיו, וכל מה שעשה עשה בפשטות נמורה, לא התהדר
במעשיו ולא בקט כבוד ותהלה, ואולי רק בקרב לבנו היה הושב: זכרה לי
אלהי לטובה!

* *

משמח את הבריות היה שמואל-ניסן המרקד. על כל חתונה היה הוא בא,
לא לאכול ולשתות, אלא לרקוד. רקודיו היו באבת נפלאים, מלאים במרשית
שכבות אפשר לראות רק אצל אקרוטיים. ויחד עם זה היה ניסן טרחתו העליזה
על כל הגאספים, הוא לא היה מרקד יחיד, הכל היו צריכים לרקד עמו יחד, ואך
לפרקים היה עושה עונל מביזו ובדאח לכל הקרואים את נפלאותיו ופתאום היה
ווקף את קומתו ומלהיב שוב את כל הקרואים לרקד כללי.

ד.

הפוליקרה.

בשנת תרכ"ז התחוללה בעיירתנו הכולירה והשם בה שכות נוראות, יושבי
העיירה היו בנדהמים, נרעשים ונפחדים מפני הרב הכות, שנורה על יסין ועל
שמואל, היה בעיירתנו רופא אחד, ליור הוא כתב עברית יפה, — עד כמה יפה, אי-
אפשר, כמובן, להגיד, — היה כוחו לקבל-לשון והיה חותם על „הצפירה“, ידיעתו
ברפואה באה לו משעת היותו משרת אצל רופא אחד פולני בעלי-אחווה חסמוכה
ללארי, צקרט, שבו האמין העם, כי הוא עושה נפלאות. בימי שחתו אצל צקרט
רשם ליור בספר את המהלות ואת הרפואות, ואחר-כך, כשהיה לרופא עומד ברשות
עצמו, כצא הכל מוכן לפניו והיה מרפא עלי-פי הספר שבידו.
בשהיו השנים בחקונ, היתה ידיעתו מספיקה די וזוטר, וחולי עיירתנו היו

מתרמאים או מתים, כנהוג, במדה רגילה, ולא היה איש שיסקסם במוטחיותו של ליתר, אבל בעת הדבר רפו ידי הרופא המוטחה הזה. התחלה היתה באה פתאם וכעבור שחים שלש שעות הורד ההולה על הרצפה... הרופא, אסנכ, היה מכיר ומכנת את רגליו מבית לבית, אבל לעזור לא יכול באומה. "התפללו לה" – היתה תשובתו האחת.

סחרה הדל של לאדי העלובה שבת. איראפשר היה לעסוק כאיזה דבר בזמן שבלאך-הכות מכיש לכל העברים באלמי עיניו החודרות. אנשי העיירה נעשו אנודות ומשמרות להתהלך ברהובות ולהכנס לתוך הכתים הננועים, לשששף את ההולה בהרגלים (Кранива) ולהחם את בשרו בבקבוקי מים רותחים, והעיקר – לפקח על בני המשפחה של החולה, בשעה שהם הלומים ואובדי-עצות. המשמרות היו יוצאות בכל לילה לרהובות העיירה בתופים וכנורות כדי לשטח את הלבבות ולהסיר את הפחד מקרב העם, ובהשמע קול זעקה מאיזה בית, היו טמהרות להכנס שמה ולעזור עד כמה שידון היתה מנעת.

וביהוד נוראה היתה זו העבודה של חברי "חברה קדישא". אבי נכתב בשנה ההיא לחבר בחברה זו ועליו היה לשמש שנה אחת, והנה עלה בגורלו לשמש דוקא בשעת מכונה נוראה כזו. והוא עשה את מלאכתו באמונה, לא נח ולא שקט לא בית ולא בלילה. לשעמים סמו ביום אחד עשרה אנשים ויותר. וזה בעיירה קטנה כלאדי... היו בחים שנתרוקנו לגמרי מיושביהם.

צריך היה לבקש תרופות למחלה האיומה הזאת. אבל התרופות היו מועטות מאד. שמו לענה בייך-שרף או שושב במים, וממשקה זה שתו בכל יום בבוקר או גם בערב כוס קטנה לחווק חקיבה. זולת זאת השתמשו בסגולות. בחוצות אספו גלי צפירי-בקר וישימו בהם אש, והאמינו, כי העשן מגרש את הדבר. העמידו גם חופה על בית-הקברות. החתן היה יוסף-הליור-דניס – בריה משונה. שכל ימיו לא ספק שהתגרד, נמנם כלשונו ודעתו היתה קצרה מאד, – אירוש טמש, לפני שנים אחדות ובה שיקראוהו לצבא, ו"הפרשלי" הממונה על הקרואים לצבא, "פן" פולני, שרצה להכשיל חיל רוסיא כי יהיה כולו עור ופסת, שטח מאד על הבריאה הזאת וקרא: אישר-חיל יוסקיה, זה יעבוד את הקיסר ואת המולדת באמונה!... וכשבא לגדוד הצבא והתחיל להתגרד, מהדו, כמובן, לפטור אותו ולהשיבו לעיירתו בשלום... עכשיו השיאו לו איזו יתומה עלובה על בית-העלמין, וכל חשובי העיר רקדו שם ואמרו, "לחיים", והתנגמו במלאך-המות נקמה רבה. בשמחה זו לקחה חלק גדול, כמובן, המכבת שלי צירלי. היא אספה את הנסף להוצאות ההתונה והיא יצאה ראשונה במחול על יד הקברים הרעננים...

ואולם מלאך-המות סחר גם הוא להתגקם בה. בשמחת-התורה תרביז חלה אישה, זקני ר' ניסן, במחלת הכולירה.

כששבתו אחרי ההקפות מבית-המדרש מצאתי בביתו אנשים רבים, שכאו לשששף את החולה, והנה בא גם ליר-מרדכי הסנדלר, שהיה קצת למדן, ידע גם דף

נפרא, ועל-פי בקשת זקני התחיל לקרוא לפניו בקול יללה, על חמאי. נורעזענו כולנו עד עומק נפשנו כשמענו את קול הקורא, ובכיה עצומה מלאה את כל הבית. אחר-כך בך זקני את כלנו וגם אותי בך ואמר: הויה אדם ואו ייטב לך. וכאשר-הנ כבוקך מת זקני. הוא היה מהשוכי העיר. אחת לשלש שנים היה מסיים את הש"ס כולו. אנשי העדה התייעצו והחליטו לבהור בו למליץ טוב בעד עיירתו האומללה. כתבו פתקאי-בקשה לדין-האמת - כי יסיר את ידו הקשה מעל יושבי לאדי, ואת הפתקא הזאת שמו בידי זקני אחרי שהורידוהו אל קברו. ואמנם מהעת ההיא רפתה המחלה, עד כי חדלה כלה...

ה.

אפיזודה.

פעם אחת אחר תפלת שחרית, עוד טרם הספיק הקהל לחלוץ את התפילין נכנס "פריץ" אחד לכיתה-המדרש כשהוא לכוש סעיל בן ציארון כסול: אחד קצר ואחד מניע עד הכתנים, כדרך האצילים. הוא הסיר את כובעו מפני הכבוד ובקש שיסתחו לפניו את דלתות ארון-הקודש. מפני היראה לא סרכו לו. או הכניס את ראשו אל תוך הארון והתחיל בוכה בכיה עצומה ושואג רוסית: "אלהי, קבל נא את נפשי החוטאת!".

חררה לבשה את כולנו בשמענו את השאגה. עוד מעט וכולנו נמוגנו מבכי. הוא דבר הרבה, אבל אנכי, שהייתי או בן השע או עשר, לא הבנתי כלום ממה שדבר. הבנתי רק אחת, שאין זה "פריץ", אלא נפש ישראלית, השבה לאלהיה ולעמה. אחר-כך גודע לי, כי האיש היה יליד לאדי, שנשבה בילדותו לבין הנכרים, אבל הוא זכר תמיד את מוצאו היהודי ובקש לשוב לדת ישראל. סוף-סוף שב לעיר-מולדתו, והאת היא הפעם הראשונה, ששפך את נפשו לפני אלהיו בבית, שבו התפללו אבותיו מלפנים.

ועוד נדע לי שהשני פספורט ועלה לארץ-ישראל.

יפו, ניסן, הרע"ה.

